УДК 343.21

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-5\(11\)-239-246](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-5(11)-239-246)

Захарчук Віктор Миколайович кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, вул. Героїв Майдану, 8, м. Хмельницький, 29000, тел.: (097) 745-39-54, e-mail: yur_viddil@univer.km.ua, <https://orcid.org/0000-0002-0896-3747>

КРИМІНАЛЬНО-ПРОВОА ХАРАКТЕРИСТИКА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ СПОСОБОМ, НЕБЕЗПЕЧНИМ ДЛЯ ЖИТТЯ БАГАТЬОХ ОСІБ

Анотація. У статті проаналізовано вчинення кримінального правопорушення способом, небезпечним для життя багатьох осіб. Такий спосіб утворює кваліфікований склад умисного вбивства, суспільна небезпечність якого полягає в особливій цінності об'єкта кримінально-правової охорони – життя людини. Крім того, застосування такого способу призводить не лише до позбавлення життя потерпілого, але й призводить чи реально може призвести до смерті невизначеної кількості інших випадкових потерпілих.

Розмежовано спосіб, небезпечний для життя багатьох осіб і загальнебезпечний спосіб вчинення кримінального правопорушення. Останній є ширшим за обсягом, оскільки може призвести не лише до шкоди життю та здоров'ю потерпілого, але й до інших видів шкоди. В першу чергу до майнової шкоди.

Встановлено, що умисне вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб кваліфікується залежно від високих вражаючих властивостей знарядь, які були використані злочинцем, обстановки вчинення діяння. Обов'язковою умовою є реальна присутність або реальна потенційна можливість перебування на місці вчинення діяння кількох осіб. Якщо ж під час вчинення діяння властивості знаряддя кримінального правопорушення не використовуються, то немає підстав вважати спосіб таким, що загрожує життю багатьох осіб.

Для кваліфікації досліджуваного способу потрібно встановити, що використане знаряддя реально може заподіяти шкоду ще хоча б одному потерпілому в обстановці, що склалася. При цьому злочинець має передбачати реальність настання такого побічного наслідку. Фактичне позбавлення життя тільки однієї людини не виключає застосування пункту 5 частини 2 статті 115 Кримінального кодексу України, якщо сам спосіб вбивства був небезпечний для життя багатьох осіб.

Досліджуваний спосіб вчиняється лише шляхом дії, що спрямована на використання вражаючих властивостей використовуваних знарядь вчинення кримінального правопорушення в специфічній обстановці.

Ключові слова: умисне вбивства, спосіб вчинення кримінального правопорушення, обстановка вчинення діяння, знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

Zakharchuk Viktor Mykolayovych Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Criminal Law and Procedure, Leonid Yuzkov Khmelnytsky University of Management and Law, Heroes of the Maidan St., 8, Khmelnytsky, 29000, tel.: (097) 745-39-54, e-mail: yur_viddil@univer.km.ua, <https://orcid.org/0000-0002-0896-3747>

CRIMINAL AND LEGAL CHARACTERISTICS OF COMMITTING A CRIMINAL OFFENSE IN A WAY THAT IS DANGEROUS TO THE LIVES OF MANY PERSONS

Abstract. The article analyzes the commission of a criminal offense in a way dangerous to the lives of many people. This method forms a qualified part of premeditated murder, the social danger of which lies in the special value of the object of criminal protection - human life. In addition, the use of such a method not only takes the life of the victim, but also leads to the fact that it can actually lead to the death of an indefinite number of other accidental victims.

There is a distinction between a way that is dangerous for the lives of many people and a generally dangerous way of committing a criminal offense. The latter is broader in scope, as it can cause not only damage to the life and health of the victim, but also other types of damage. First of all to property damage.

It is established that premeditated murder committed in a way dangerous to the lives of many people qualifies depending on the high striking properties of the weapons used by the offender, the circumstances of the act. A prerequisite is the actual presence or actual potential presence of several persons at the scene. If, during the commission of an act, the properties of the instrument of a criminal offense are not used, then there is no reason to consider the method as endangering the lives of many people.

To qualify the method under study, it must be established that the weapon used can actually cause harm to at least one other victim in the current situation. In this case, the offender must anticipate the reality of such a side effect. The actual deprivation of life of only one person does not preclude the application of paragraph 5 of part 2 of Article 115 of the Criminal Code of Ukraine, if the very method of murder was dangerous to the lives of many people.

The investigated method is committed only by an action aimed at using the impressive properties of the tools used to commit a criminal offense in a specific situation.

Keywords: premeditated murder, method of committing a criminal offense, situation of committing an act, instrument of committing a criminal offense.

Постановка проблеми. Обов'язковою ознакою окремих складів кримінальних правопорушень є спосіб їх вчинення. Слід сказати, що розгляд

способу вчинення діяння як ознаки об'єктивної сторони закріплює необхідність встановити наявність конкретної дії чи бездіяльності та привертає увагу до особливостей саме такого способу. Однак досить часто законодавець вказує на певний оціночний спосіб вчинення діяння, усі ознаки якого необхідно встановлювати з врахуванням конкретних обставин. Саме такий спосіб зазначений у п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України - спосіб, небезпечний для життя багатьох осіб.

Віднесення такого способу до кваліфікованого виду умисного вбивства пояснюється тим, що при такому способі під загрозу ставиться не один, а кілька потерпілих. Відповідно зростає обсяг заподіяної шкоди. Крім того, посилюється ймовірність досягнення злочинного результату – смерті жертви.

Підвищена суспільна небезпека такого способу вчинення умисного вбивства також полягає в тому, що при його вчиненні можуть бути позбавлені життя люди, які випадково опинились на місці вчинення вбивства. Адже поведінка винного небезпечна як для потерпілого, так і для життя ще хоча б однієї особи. Крім того, використовуючи вибух, підпал та інші подібні засоби для вчинення кримінального правопорушення, злочинець зазвичай втрачає над ними контроль, в силу чого даний спосіб вбивства відноситься до таких, що можуть вийти з-під контролю самого злочинця.

Досліджуваний спосіб також характеризує і підвищену суспільну небезпечність особи злочинця, який вчиняє вбивство, незважаючи на ту небезпеку, які він створює своїми діями для життя інших осіб, які можуть випадково перебувати на місці вчинення діяння.

Незважаючи на те, що застосування при умисному вбивстві способу, що є небезпечним для життя багатьох осіб є чинником, що різко підвищує ступінь суспільної небезпеки цього кримінального правопорушення, в українському законодавстві відсутні чіткі критеріїв, за якими такий спосіб може бути визначений. Тому вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб, відноситься до числа складів кримінальних правопорушень, кваліфікація яких викликає певні труднощі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення досліджуваної проблематики внесли такі вчені як Ю.В. Баулін, С.Д. Бережний, Г.М. Борзенков, С.В. Бородин, Т.В. Дубно, О.П. Литвин, Н.Є. Маковецька, Л.А. Остапенко, Т.А. Павленко, Н.М. Плисюк, О.О. Прутська, П.В. Тихий та інші науковці.

Метою статті є проведення аналізу вчинення кримінального правопорушення способом, небезпечним для життя багатьох осіб, а також осмислення теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з його встановленням.

Виклад основного матеріалу. Згідно з п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи», умисне вбивство визнається вчиненим способом, небезпечним для життя багатьох осіб за умови, що винний, здійснюючи умисел на позбавлення життя певної особи, усвідомлював, що застосовує такий спосіб убивства, який є небезпечним для

життя не тільки цієї особи, а й інших людей [1]. Слід зазначити, що якими конкретно можуть бути способи вчинення кримінального правопорушення, передбаченого п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України, у зазначеній постанові не роз'яснено. Також є суперечливим питання про те, чи може вказаний спосіб бути тотожним загальнонебезпечному (ст. 194-1, ч. 2 ст. 270-1, ч. 2 ст. 292, ч. 1 ст. 350 КК України).

У теорії кримінального права під вчиненням кримінального правопорушення загальнонебезпечним способом традиційно розуміється вчинення його, зокрема, такими способами: вибух, підпал, зараження чи отруєння водойм, затоплення, використання автоматичних пристроїв, електричного струму, газу тощо.

Слід зазначити, що у КК України вказується і на «інший загальнонебезпечний спосіб» (наприклад, ч. 2 ст. 194, ст. 195, ч. 3 ст. 239-1, ч. 4 ст. 240, ч. 1 ст. 245, ч. 2 ст. 252, ч. 2 ст. 347, ч. 2 ст. 352, ч. 2 ст. 378, ч. 2 ст. 399, ч. 2 ст. 411 КК України) – будь-який інший, крім підпалу та вибуху, спосіб знищення або пошкодження майна, внаслідок якого створюється небезпека життю чи здоров'ю багатьох людей, заподіяння шкоди багатьом матеріальним об'єктам тощо (затоплення, поміщення у воду дроту високовольтної лінії електропередач, застосування сильнодіючої отрути для отруєння домашніх тварин, забруднення парку, пляжу чи іншої місцевості небезпечними відходами, організація катастрофи тощо) [2, с. 250].

Таким чином підпал і вибух завжди визнаються законодавцем загальнонебезпечними способами вчинення кримінального правопорушення. Низка статей Особливої частини КК України (ст. 113, ч. 1 ст. 258, ч. 1 ст. 294 КК України) передбачає вчинення кримінальних правопорушень саме шляхом підпалів, вибухів або інших дій. Це означає, що, по суті, ці кримінальні правопорушення вчиняються саме загальнонебезпечним способом.

На думку Т.В. Дубно, загальнонебезпечний спосіб вчинення кримінального правопорушення є ширшим за змістом по відношенню до способу, небезпечного для життя багатьох осіб, оскільки він посягає не лише на життя людини, але й на її здоров'я, а також загрожує настанням інших шкідливих наслідків. Крім того, при вчиненні кримінального правопорушення загальнонебезпечним способом винний створює небезпеку для декількох об'єктів, як основних, так і факультативних [3, с. 194-195].

Поняття способу, небезпечного для життя багатьох осіб, припускає як наявність певних засобів, так і відповідної обстановки їхнього застосування, що створює погрозу множинності злочинних наслідків.

Таким чином, про спосіб вбивства, що небезпечний для життя багатьох осіб можуть свідчити: 1) знаряддя, що використовуються винним; 2) обстановка вчинення кримінального правопорушення; 3) присутність на місці злочину, як мінімум, двох осіб, для життя яких створена реальна загроза.

У науці кримінального права наводяться різні класифікації засобів, що можуть бути використані винним при скоєнні вбивства способом,

небезпечним для життя багатьох осіб.

Так, на думку Г.М. Борзенкова, всі знаряддя, що використовуються винним при вчиненні умисного вбивства в залежності від їх вражаючих властивостей і обставин їх застосування, можна поділити на такі види:

- ситуативно небезпечні (знаряддя, використання яких небезпечне як для життя потерпілого, так і для інших осіб в момент їх застосування);
- довготривало небезпечні (знаряддя, використання яких небезпечне для життя невизначеного кола осіб тривалий час з моменту їх застосування);
- обмежено небезпечні (знаряддя, використання яких створює небезпеку тільки для життя одного з багатьох людей в момент застосування) [4, с. 65].

Таким чином, знаряддям вбивства, вчиненого способом, небезпечним для життя багатьох осіб можуть бути: вогнепальна зброя, вибухові пристрої, отруйні речовини тощо. Таким знаряддям також може бути і транспортний засіб, який безпосередньо використовувався в процесі посягання. Так, Особа_6, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння в належному йому автомобілі МАЗ-500, який стояв на узбіччі автодороги, після конфлікту з Особа_9, який переріс в бійку, на ґрунті особистих неприязних відносин, з помсти, маючи умисел на умисне вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб, використовуючи автомобіль, як знаряддя вбивства, навмисне направив керований ним автомобіль МАЗ-500 до бару, де проводилася дискотека і перебувала молодь з 20-25 чоловік, багатьом з яких загрожувала смерть, де навмисно, усвідомлюючи суспільну небезпеку своїх дій, скоїв наїзд на Особа_9, що стояв тут же на узбіччі і не встиг відскочити зі шляху руху Особа_6. Після цього, підсудний Особа_6, розвернувши керований ним автомобіль, направив його знову на групу молоді, які встигли розбігтися і зник з місця вчинення кримінального правопорушення [5].

В даному разі автотранспортний засіб повинен розглядатися як знаряддя вчинення кримінального правопорушення, адже він безпосередньо був використаний в процесі здійснення вбивства. Тому вид обраного засобу має істотну роль при кваліфікації дій винного.

У той же час, якщо в процесі вбивства вражаючі властивості знаряддя не використовуються або використовуються в ситуації, яка виключає заподіяння шкоди іншим особам, то немає підстав вважати спосіб вчинення кримінального правопорушення таким, що загрожує життю багатьох осіб. Тому застосування загальнонебезпечних властивостей знаряддя вбивства не є безперечним свідченням застосування винним способу, небезпечного для життя багатьох осіб. Наприклад, застосування пістолета-кулемета для нанесення смертельних ударів по голові жертви або здійснення пострілів в закритому приміщенні, де, крім потерпілого, немає інших людей, яким загрожувала б небезпека або в разі, коли злочинець з метою позбавлення життя завдає ударів прикладом рушниці, вбивство шляхом вчинення вибуху в полі, де є лише один потерпілий.

Обстановка повинна свідчити, що використані винним знаряддя реально небезпечні для життя декількох осіб. Небезпека також визначається:

а) вражаючими властивостями знаряддя (автомат, рушниця, заряджена дробом і т.п.);

б) відстанню від винного до потерпілого;

в) наявністю інших осіб і їх місцезнаходженням стосовно потерпілого;

г) особливостями вчинення пострілу або вчинення інших дій (бездіяльності), спрямованих на вбивство;

д) розмірами зони ураження та іншими обставинами, що характеризують обстановку скоєння кримінального правопорушення [4, с.90].

Тому вчинення умисного вбивства способом, небезпечним для життя має місце у разі, якщо використані засоби застосовані в умовах, коли їх використання створює реальну можливість заподіяння шкоди одночасно кільком безпосереднім потерпілим. Про поєднання засобу і обстановки свідчить наступний випадок із судової практики. Особа_4, перебуваючи приміщенні під'їзду на кожному з поверхів якого розташовано по чотири квартири, в яких мешкають люди, з метою умисного вбивства Особа_1 способом, небезпечним для життя багатьох осіб, вмонтував вибуховий пристрій – осколкову гранату Ф-1 в комплекті з підривачем УЗРГМ-2 поруч із входними дверима квартири Особа_1. При цьому, Особа_4 видалив запобіжну чеку з кільцем підривача осколкової гранати Ф-1, притиснув важіль в зачепі ударника накольного механізму віконними рамами і встановив рычаг у вигляді бруска таким чином, що відкривання дверей квартири приводило до вибуху гранати. В результаті вчинення вибуху гранати загинула Особа_1, а також була створена реальна загроза загибелі інших людей [6].

При кваліфікації діяння за п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України судова практика виходить з того, що використаний вбивцею спосіб в момент його застосування був небезпечний для життя не тільки жертви вбивства, але і для життя ще хоча б однієї людини.

Так, у вироку Апеляційного суду Кіровоградської області про визнання особою винною в умисному вбивстві було вказано, що необхідно встановити місцезнаходження всіх осіб, що були в кімнаті в момент здійснення пострілів, відстань між кожним з них і від дульних зрізів рушниці, з'ясувати, чи були постріли прицільними чи ні. Тим самим необхідно встановити, чи була реальна небезпека для життя інших осіб в момент вчинення пострілів, якщо була, то в чому вона полягала і чи усвідомлював Особа_1, що, стріляючи в потерпілого, він створює небезпеку для життя інших осіб [7].

Для кваліфікації вбивства, вчиненого таким способом, необхідно також встановити, що винний свідомо застосував даний спосіб заподіяння смерті, який становив реальну небезпеку для життя не тільки жертви, але й інших осіб, позбавлення життя яких не було метою цього діяння.

В.І. Борисов висловив точку зору про те, що вказівку закону на небезпеку для життя багатьох людей слід розуміти як небезпеку заподіяння смерті не тільки потерпілому, але ще хоча б одній людині. Тому, на його думку, вбивство кваліфікується як вчинене способом, небезпечним для багатьох осіб, і тоді, коли з урахуванням використовуваних знарядь

вбивства небезпека загрожувала життю одної особи, але жертвою міг стати будь-хто, що перебував у цьому місці [8, с. 19].

Зустрічаються твердження, що спосіб, небезпечний для життя багатьох осіб має місце в ситуації, коли використане злочинцем знаряддя об'єктивно здатне завдати шкоди лише одній особі, але такою особою в силу виниклої обстановки може стати будь-який з тих, хто опинилися в зоні ураження. Наприклад, винний кидає ніж в потерпілого, поруч з яким знаходиться інша людина.

Але таке розуміння веде до ототожнення двох різних явищ: вчинення дій способом, небезпечним для життя багатьох осіб і відхилення дії. Кваліфікуючою обставиною умисного вбивства визнається сам по собі спосіб, небезпечний для життя багатьох осіб, а не наслідки його застосування. Тому для інкримінування п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України необхідно і достатньо встановити, що мало місце використання в процесі посягання на життя способу, який одночасно загрожував життю багатьох осіб (це виключає кваліфікацію «відхилення дії»). А при заподіянні фактичної шкоди іншим потерпілим, вчинене винним слід додатково кваліфікувати і за іншими статтями, що передбачають відповідальність за заподіяння такої шкоди.

Висновки. Визнання способу умисного вбивства таким, що загрожує життю багатьох осіб залежить, перш за все, від використовуваних винним знарядь вчинення кримінального правопорушення та обстановки його вчинення. Так, якщо винний вчинив умисне вбивство потерпілого гранатою на людній вулиці, небезпека для інших людей однозначно існує. До числа способів, небезпечних для життя багатьох людей також слід віднести вбивство шляхом використанням вогнепальної зброї, вибуху, підпалу, затоплення, обвалу, руйнування будівель і споруд в місцях, де крім потерпілого знаходяться інші особи, шляхом пострілів у натовп, організації аварії автомашини, на якій їхало кілька осіб, удушення газом багатьох людей, зараження або отруєння води і їжі, якими окрім потерпілого користуються інші люди, застосування інших джерел підвищеної небезпеки.

Якщо в процесі вбивства вражаючі властивості знаряддя кримінального правопорушення не використовуються, або використовуються в ситуації, яка виключає заподіяння шкоди іншим особам, то немає підстав вважати спосіб вчинення кримінального правопорушення таким, що загрожує життю багатьох осіб.

Література:

1. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>.
2. Дубно Т.В. Значення способу вчинення злочину для диференціації кримінальної відповідальності / Митна справа. 2015. № 2 (98). С. 250–255.
3. Дубно Т.В. Способи вчинення злочину, сформульовані за допомогою оціночних понять у Кримінальному кодексі України / Ученые записки Таврического

національного університета ім. В.І. Вернадського. 2013. № 2 С. 191–197.

4. Борзенков Г.Н. Квалификация преступлений против жизни и здоровья: учебно-практическое пособие. М.: «Зерцало-М», 2005. 144 с.

5. Вирок Орджонікідського районного суду м. Харків від 25 липня 2012 року у справі № 2029/8099/12. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32598946>

6. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 22 липня 2014 року у справі № 1/760/64/14. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39910074>

7. Вирок Апеляційного суду Кіровоградської області від 27 листопада 2013 року у справі № 752/17710/13-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35643347>

8. Борисов В.И. Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации. Х.: «КОНСУМ», 1995. 104 с.

References:

1. Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy «Pro sudovu praktyku v spravakh pro zlochyny proty zhyttya ta zdorovya osoby» [Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine «On judicial practice in cases of crimes against life and health of a person» from February, 7, 2003 № 2]. (n.d.). [zakon.rada.gov.ua](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03>. [in Ukrainian].

2. Dubno T.V. (2015). Znachennya sposobu vchynennya zlochyну dlya dyferentsiatsiyi kryminalnoyi vidpovidalnosti [The value of the method of committing a crime for the differentiation of criminal liability]. *Mytna sprava – Customs*, 2, 250-255 [in Ukrainian].

3. Dubno T.V. (2013). Sposoby vchynennya zlochyну, sformulovani za dopomohoyu otsinochnykh ponyat u Kryminalnomu kodeksi Ukrainy [Ways of committing a crime, formulated with the help of evaluative concepts in the Criminal Code of Ukraine]. *Uchenye zapysky Tavrycheskoho natsyonal'noho unyversyteta im. V. Vernadskoho – Scientific Notes of the Taurida National University named after V. Vernadsky*, 2, 191-197. [in Ukrainian].

4. Borzenkov G.N. (2005). *Kvalifikatsiya prestupleniy protiv zhizni i zdorovya: uchebno-prakticheskoye posobiye*. [The qualification of crimes against life and health]. М.: «Зертсало-М» [in Ukrainian].

5. Virok Ordzhonikidskogo district court m. Kharkiv. [Verdict of the Ordzhonikidky District Court of Kharkiv from July, 25, 2012]. (n.d.). [reyestr.court.gov.ua](http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32598946). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32598946>. [in Ukrainian].

6. Vyrok Solomyanskoho rayonnoho sudu m. Kyieva. [Verdict of the of the Solomianskyi District Court of Kyiv from July, 22, 2014]. (n.d.). [reyestr.court.gov.ua](http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39910074). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39910074>. [in Ukrainian].

7. Virok Apelyatsiynoho sudu Kirovohrads'koyi oblasti [Verdict of the Court of Appeal of Kirovohrad region from November, 27, 2013]. (n.d.). [reyestr.court.gov.ua](http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35643347). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35643347>. [in Ukrainian].

8. Borisov V.I. (1995). *Prestupleniya protiv zhizni i zdorovya: voprosy kvalifikatsii*. [Crimes against life and health: qualification issues]. Kh.: «CONSUM». [in Ukrainian].